

เรื่องเล่าการจัดการการสินค้าเกษตรผ่านปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ผู้ได้รับโปรดเกล้าฯเป็นพระยาแรกนาขวัญ

The narrative of the Permanent Secretary of Thailand Ministry of Agriculture and Cooperatives in agriculture product management

ภูทิป มีถาวรกุล (Phutip Meethavornkul)*

พิทักษ์ ศิริวงศ์ (Phitak Siriwong)**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องเล่าการจัดการสินค้าเกษตร ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการแก้ไขในการบริหารจัดการสินค้าเกษตรผ่านแนวความคิดของผู้ได้รับโปรดเกล้าฯเป็นพระยาแรกนาขวัญ คือ นาย ชวลิต ชูขจร ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลำดับที่12 งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาการศึกษาผ่านเรื่องเล่า (Narrative) ผู้ได้รับโปรดเกล้าฯเป็นพระยาแรกนาขวัญ คือ นาย ชวลิต ชูขจร ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลำดับที่12 ดำรงตำแหน่งในปี พ.ศ. 2555-2558 ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในวงการเกษตรและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มากกว่า 36ปี

ผลการวิจัยพบว่าปัญหาและอุปสรรคในการจัดการสินค้าการเกษตรมีสาเหตุมาจากปัจจัยขั้นพื้นฐานคือ 1) ปัจจัยด้านที่ดินทำกิน 2) ปัจจัยเรื่องชลประทาน และ 3) ปัจจัยด้านความรู้และอุปกรณ์ด้านการเกษตร มีแนวทางแก้ไขในการจัดการสินค้าการเกษตรคือ 1) แนวทางแก้ไขปัจจัยด้านที่ดินทำกิน คือ ต้องมีการบูรณาการและความร่วมมือกับภาครัฐในหน่วยอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง โดยการพัฒนาด้านอาชีพ เงินลงทุน การส่งเสริมตลาด อีกทั้งการพัฒนาที่ดินทำกินต้องมีความเข้มข้นในการตรวจสอบสิทธิ์อย่างเข้มงวดมากขึ้น 2) แนวทางแก้ไขปัจจัยเรื่องน้ำหรือระบบชลประทาน คือ การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำขนาดกลางหรือเล็กที่จะเข้าถึงกลุ่มเกษตรกรที่ห่างไกลจากระบบชลประทานพร้อมกับพัฒนารูปแบบการจัดการน้ำให้เหมาะสมกับชนิดพืชในแต่ละพื้นที่ 3) แนวทางแก้ไขในข้อจำกัดด้านความรู้และอุปกรณ์ด้านการเกษตร คือ เกษตรกรรายย่อยต้องรวมกลุ่มกันต้องพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งโดยสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยภาครัฐภาคเอกชนจะต้องพัฒนาความรู้และอุปกรณ์ด้านการเกษตรในแต่ละกลุ่มอย่างชัดเจนมากขึ้น.

คำสำคัญ: เรื่องเล่า/ พระยาแรกนาขวัญ/ การจัดการการสินค้าเกษตร

* นักศึกษาปริญญาเอก ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Ph.D. student of Faculty of Management Science Silpakorn University

** รองศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Associate Prof. Faculty of Management Science Silpakorn University

Abstract

The propose of this study were study the agricultural management, problems, obstacles and solutions in the management of agricultural products through the concepts of Mr. Chavalit Chookajorn. This study was qualitative research by using methodology of narrative of Mr. Chavalit Chookajorn who was the Permanent Secretary of Thailand Ministry of Agriculture and Cooperatives number 12 in 2012-2015 that has worked in agricultural management more than 36 years.

The results showed that the problems and obstacles in the management of agricultural products come from the basic factors that were 1) about land 2) about irrigation and 3) knowledge and agricultural equipment. The solutions in the management of agricultural products were 1) the solution about land was the government must integrate with other department there must improve the career development, investment and marketing. Also the government must strongly verify the permissions about land for the farmer. 2) The solutions of irrigation problem was build the small or medium dam and create water management for plant species in each area. 3) The solutions of knowledge and agricultural equipment was the farmers must get together to develop strong groups by creating a continuous learning process, and the private sector will be able to develop their knowledge and agricultural equipment in each of the groups more clearly.

Keywords: The narrative / Permanent Secretary of Thailand Ministry of Agriculture and Cooperatives/ Agriculture product management

บทนำ

อดีตจนถึงปัจจุบันประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรที่ให้ความสำคัญในการส่งออกหรือผลิตสินค้าที่มาจากการเกษตรเป็นอันดับต้นๆและศักยภาพในการแข่งขันของสินค้าเกษตรไทยกับตลาดโลกยังมีแนวโน้มที่ดีขึ้นเนื่องจากสินค้าเกษตรของประเทศไทยเป็นที่ยอมรับในด้านคุณภาพและมาตรฐาน (ลินด์ซีย์ ฟาลวีย์, 2548) อีกทั้งรัฐบาลยังมีนโยบายและเป้าหมายที่จะสร้างให้ประเทศไทยเป็นผู้นำด้านการเกษตร ซึ่งการที่จะเป็นผู้นำด้านการเกษตรประเทศต้องมีความพร้อมและมีประสิทธิภาพตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2558) และสินค้าด้านการเกษตรก็เป็นส่วนสำคัญในการเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจของประเทศ จากที่กล่าวมา การจัดการสินค้าเกษตรมีความสำคัญและมีบทบาทที่จำเป็นอย่างมากที่ต้องให้ความสนใจและในประเทศไทยหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการจัดการในภาคส่วนนี้คือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ทั้งในด้านนโยบายและการปฏิบัติงานโดยตรง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2557)

ตามที่กล่าวมานั้น ทำให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีบทบาทในด้านเกษตรและหน้าในการผลักดันสนับสนุน พัฒนาภาคการเกษตรของประเทศให้มีความทันสมัยและเป็นผู้นำ โดยที่ ปลัดกระทรวงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีความสำคัญและเป็นผู้ที่กำกับดูแลพัฒนายุทธศาสตร์นโยบายของกระทรวงให้เป็นแผนปฏิบัติ จัดสรรทรัพยากรและบริหารราชการทั่วไปของกระทรวง รวมถึงการกำกับ เร่งรัด ตรวจสอบ และติดตาม การปฏิบัติราชการของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงให้บรรลุเป้าหมาย และเกิดผลสัมฤทธิ์ตามภารกิจของกระทรวง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559)

ดังนั้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวความคิดด้านการจัดการการค้าเกษตรผ่านเรื่องเล่าจากประสบการณ์ของผู้ได้รับโปรดเกล้าฯเป็นพระยาแรกนาขวัญหรือนาย ขวลิต ชูจร หนึ่งในผู้ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญของวงการเกษตรของประเทศไทย ในฐานะปลัดกระทรวงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลำดับที่12 ของประเทศซึ่ง ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้ที่ผ่านงานในกระทรวงเกษตรมาหลากหลาย และ เป็นบุคคลที่อยู่กับงานด้านการเกษตรในทุกมิติของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มาเป็นระยะเวลามากกว่า36ปี เพื่อที่จะได้นำแนวทางนี้ มาศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาเรื่องเล่าอัตชีวประวัติในชีวิตประสบการณ์ทำงาน 36ปีของ ผู้ได้รับโปรดเกล้าฯเป็นพระยาแรกนาขวัญ หรือ นาย ขวลิต ชูจร อดีตปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปี พ.ศ. 2555-2558
- 2) เพื่อศึกษาเรื่องการจัดการ ปัญหา อุปสรรค และ แนวทางแก้ไข ในการบริหารจัดการสินค้าเกษตรผ่านแนวความคิดของผู้ได้รับโปรดเกล้าฯเป็นพระยาแรกนาขวัญ หรือ นาย ขวลิต ชูจร

ทบทวนวรรณกรรม

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (Ministry of Agriculture and Cooperatives) เป็นหน่วยงานราชการไทยได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่5 ในชื่อ กระทรวงเกษตราธิการ และในวันที่ 1 ตุลาคม 2505 ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ใช้มาถึงปัจจุบัน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม การจัดหาแหล่งน้ำและพัฒนาระบบชลประทาน ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร ส่งเสริมและพัฒนาระบบสหกรณ์ รวมตลอดทั้งกระบวนการผลิตและสินค้าเกษตรกรรม และราชการอื่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559)

พระยาแรกนาในพระราชพิธีพืชมงคล

พระยาแรกนาคือผู้ที่เป็นผู้นำในพระราชพิธีพืชมงคลซึ่งพระราชพิธีพืชมงคลเป็นพิธีทำขวัญพืชพรรณธัญญาหาร ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงอธิษฐานเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหารแห่งราชอาณาจักรไทย หลังจากได้มีการฟื้นฟูพระราชประเพณีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นมาในระยะแรกนั้น พระยาแรกนาได้แก่ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยตำแหน่ง ทั้งนี้พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญจึงถือว่าเป็น พิธีการเพื่อความเป็นสิริมงคลและบำรุงขวัญเกษตรกร(กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559)

แนวความคิดด้านสินค้าเกษตรและธุรกิจการเกษตร

สำนักงานมาตรฐานและตรวจสอบสินค้าเกษตร (2558) ให้ความหมาย สินค้าเกษตร หมายถึง ผลิตภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์อันเกิดจากการกลไกกรรม การประมง การปศุสัตว์ หรือการป่าไม้ และผลพลอยได้ของ ผลิตภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์ดังกล่าว อีกทั้ง เจ เดวิส และเรย์ เอ โกลด์เบิร์ก (J. Davis and Ray A. Goldberg, 1957) กล่าวว่า ธุรกิจการเกษตร (Agribusiness) คือ การดำเนินงานทั้งหลายในด้านที่เกี่ยวกับการผลิต และการจำหน่าย ปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตร กิจกรรมการผลิตในฟาร์ม การเก็บรักษา การแปรรูป และการจัดจำหน่าย สินค้าเกษตรและผลผลิตพลอยได้จากสินค้าเกษตร ซึ่งมีความคล้ายกับ อีเวล พอล รอย (Ewell P R, 1967) ที่ได้ ให้ความหมาย ธุรกิจการเกษตร คือการประสานงานวิทยาการต่างๆ ในด้านการผลิตและการจัดจำหน่ายอาหาร และเส้นใย โดยที่ธุรกิจการเกษตรยังหมายถึงการจัดการกิจกรรมในการผลิตเป็นเรื่องของการเกษตรที่ต้องใช้ ความรู้ในการจัดการฟาร์มโดยเฉพาะซึ่งแตกต่างไปจากการจัดการการซื้อขายหรือการขายของเกษตรกร และ ภาวัต เจียมฉิมฉวี (2554) ได้ให้ความหมาย ธุรกิจการเกษตร คือการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตการจัดจำหน่ายปัจจัยการผลิตการผลิตสินค้าเกษตรระดับฟาร์ม การแปรรูป และเก็บรักษา การจัดจำหน่ายสินค้าเกษตร และผลผลิตพลอยได้หรือธุรกิจประเภทที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

จากความหมายต่างๆ จะเห็นได้ว่า ธุรกิจการเกษตรมีขอบเขตการดำเนินงานที่กว้าง และครอบคลุม การดำเนินงานและการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น การผลิต การแปรรูป การค้า การตลาด นอกจากนี้ยังมีด้านการสนับสนุน เช่น การขนส่ง คลังสินค้า การเงิน อีกด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การออกแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาแบบอัตชีวประวัติและเรื่องเล่า (Life Narrative) จากประสบการณ์ตรงของผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่ง Atkinson (2006) ได้อธิบายว่า วิธีวิทยานี้คือ การศึกษา ประวัติชีวิตหรือเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของบุคคลที่เลือกที่จะเล่าเกี่ยวกับชีวิตตนเอง เพื่อบอกเล่าเรื่องราวหรือ เหตุการณ์ต่าง ๆ และศึกษาความคิด แนวทาง วัฒนธรรม ค่านิยม โดยการสัมภาษณ์แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ ใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection) ทำให้วิธีวิทยานี้มีความ เหมาะสมกับการใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ขอบเขตการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นพระรณนาขวัญ หรือ นาย ขวลิต ชูขจร อดีตปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลำดับที่ 12 ปี พ.ศ. 2555-2558

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการทำความเข้าใจถึงการจัดการสินค้าเกษตร ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ 1) ประวัติชีวิตและประสบการณ์ทำงาน 36 ปีของอดีตปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ลำดับที่ 12 ปี พ.ศ. 2555-2558 2) แนวคิดเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และ แนวทางแก้ไขทางการจัดการสินค้าเกษตร

เครื่องมือที่ใช้และวิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัย

การเก็บข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่สำคัญเพื่อช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้ครบถ้วนถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบไปด้วย

1. ผู้วิจัย คือ เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยเพราะการวิจัยโดยการสนทนาและสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมและตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย

2. แหล่งอ้างอิงต่างๆ เช่น หนังสือ เอกสาร บทความ วารสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องของเครื่องมือที่ใช้บันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ได้แก่ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง

3. แบบสัมภาษณ์ คือ แนวคำถามสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยใช้แนวคำถามสัมภาษณ์ที่มีความครอบคลุมในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และได้ตรวจสอบแนวคำถามสัมภาษณ์โดยที่นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและใช้การศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่ง หลายแนวคิดทฤษฎีเพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นายขวลิต ชูขจร อดีตปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปี พ.ศ.2555-2558 แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นตอนการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยเก็บข้อมูลแบบทุติยภูมิ (Secondary Data) จากการศึกษาหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความ งานวิจัย และบทสัมภาษณ์ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสินค้าเกษตร

2) ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) โดยเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการศึกษา นายขวลิต ชูขจร โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีการวางแผนและกำหนดแนวคำถามไว้พอประมาณ แบบหลวม (loosely structure) สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เสา (Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือ (Denzin, 1970) และ สุภางค์ จันทวานิช (2552) โดยใช้วิธี

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ผู้วิจัยตรวจสอบแหล่งข้อมูลโดยเก็บข้อมูลที่มาจากหลายวิธี คือ การสัมภาษณ์ การจดบันทึก การบันทึกเสียง จากนั้นจะนำข้อมูลมาเปรียบเทียบยืนยันกัน

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยมีผู้ตรวจสอบข้อมูลมากกว่า 1คนเพื่อสร้างความหลากหลายในการตีความของผู้รวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยและเรื่องเล่า

เรื่องเล่าเส้นทางชีวิตและประสบการณ์ทำงานสู่การเป็นปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ชวลิต ชูขจร มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี บิดาทำงานรับราชการและออกจากราชการมาเป็นชาวไร่ชาวนาทำเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้ สวนเงาะ และ สวนปาล์ม ส่วนมารดาก็มีอาชีพค้าขาย ดังนั้นในชีวิตของ ชวลิต ชูขจร จะมีแรงบันดาลใจ หรือซึมซับเกี่ยวกับภาคการเกษตรมาตั้งแต่เด็กเวลาที่บ้านไปปลูกหรือเก็บผลผลิต ชวลิต ชูขจร ก็จะได้เรียนรู้วิถีการทางการเกษตรมาตั้งแต่เด็ก ด้านการศึกษา ชวลิต ชูขจร จบการศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนในอำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ เนื่องจากสมัยนั้นไม่เหมือนกับปัจจุบันนี้ เพราะความเจริญ การคมนาคมหรือการศึกษาจะกระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ประกอบกับที่บ้านมีญาติอยู่ที่จังหวัดกรุงเทพ ชวลิต ชูขจร ได้มีโอกาสมาศึกษาต่อ ระดับมัธยมในจังหวัดกรุงเทพที่โรงเรียนวัดชินุรส สำเร็จการศึกษาสายวิทยาศาสตร์มาแต่สุดท้ายก็ตัดสินใจมาเรียนมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวกับด้านกฎหมายที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงซึ่งได้มาเรียนสายนิติศาสตร์และปรากฏว่าก็กลายเป็นชอบสาขานี้ และ ชวลิต เป็นคนที่ชอบวิชาด้านเรขาคณิตมากซึ่งวิชาเรขาคณิตจะมีการศึกษาด้านหลักการเหตุผล และการเรียนด้านกฎหมายก็มีความหลักการและเหตุผลผสมอยู่เหมือนกัน ดังนั้นการเรียนสายนิติศาสตร์ก็ใช้เวลาเพียงสามปีก็จบการศึกษา

หลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ตอนอายุ 22 ปี ก็ได้มาสมัครรับราชการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในส่วนของสำนักงานปฏิรูปที่ดิน ตำแหน่งนิติกรและประจำอยู่จังหวัดพะเยา ซึ่งปกติหน้าที่การทำงานจะใช้วิชาทางกฎหมายมาเกี่ยวข้องในการทำงานมาก เพราะหน้าที่ในขณะนั้นต้องตรวจสอบสิทธิ์คุณสมบัติในการให้ที่ดินแก่เกษตรกรให้ตรงกับหลักเกณฑ์ต่างๆ ในระหว่างที่รับราชการก็มีการหมุนเวียนเปลี่ยนไปและหลังจากอยู่ที่จังหวัดพะเยาได้สักเวลาหนึ่งก็ได้มาอยู่ที่สำนักปฏิรูปที่ดินที่จังหวัดราชบุรี และระหว่างการทำงานก็ยังสอบได้ไปเรียนและสอบเนติบัณฑิตอีกด้วย หลังจากทำงานอยู่ได้ 6-7ปี ชีวิตก็หักเหเปลี่ยนแปลงครั้งที่1 คือได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่ส่วนกลางในกองนิติการการปฏิรูปที่ดินและเกษตรกรรม และในส่วนกลางที่ย้ายเข้ามานั้นมีหน้าที่ต้องดูแลงานบริหารมีความเกี่ยวข้องในด้านสัญญาแรงงานการจัดซื้อจัดจ้าง

ปี พ.ศ. 2532 ชีวิตก็หักเหครั้งที่2 คือ ได้ออนย้ายไปอยู่ที่กรมประมงไปเป็นหัวหน้างานนิติกรรมในสัญญางานด้านกฎหมายของกรมประมง สังกัดกระทรวงเกษตรฯ จากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้หน้าที่งานเปลี่ยนไปจากการจัดการที่ดินของชาวบ้าน กลายเป็นงานด้านการดูแลทรัพยากรสัตว์น้ำและส่งเสริมธุรกิจงานประมงของประเทศ หน้าที่ของงานในขณะนั้นมีหลากหลายมิติ เช่น งานอนุรักษ์ งานส่งเสริมการผลิต ทำให้ช่วงที่อยู่กรมประมงมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตัวเอง และระหว่างทำอยู่กรมประมงก็ยังไปเรียนต่อปริญญาโทด้านกฎหมายระหว่างประเทศ และยังไปเรียนเพิ่มเติมด้านกฎหมายมหาชนของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย จะ

เห็นได้ว่าในชีวิตการทำงานของ ขวลิขิต ชูขจร ต้องควบคู่กับการศึกษาที่ต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ช่วงแรกชีวิตของการทำงานในกรมประมงก็มีหน้าที่อยู่ที่งานด้านกฎหมาย หลังจากทำหน้าที่ในกรม 2-3ปี กรมประมงได้ส่งตัวให้มาช่วยงานผู้ว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีโอกาสมาเป็นคณะทำงาน ซึ่งมีหน้าที่คือการกลั่นกรองงานต่างๆ ซึ่งข้อดีก็คือทำให้ได้เรียนรู้งานหลากหลายกลุ่มของกระทรวงฯ จึงทำให้ได้ประสบการณ์ที่มากขึ้น

หลังจากเข้าช่วยงานผู้ว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อยู่ได้ 2ปี ชีวิตก็หักเหครั้งที่3 คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาล ขวลิขิต ชูขจร ได้กลับไปทำงานอยู่ที่กรมประมงโดยทางกรมเห็นว่ามีความรู้ ความสามารถที่หลากหลายด้านจึงส่งไปดูแลงานด้านการกำกับดูแล โดยหน้าที่หลักคือ กำกับดูแลทรัพยากรทั้งสองฝั่งทะเล คูแลเรือตรวจการณ์ 80 ลำ บุคลากรในการดูแลมีประมาณ 800 คน ซึ่งทำให้ต้องมีการพัฒนาตัวเองจากหน้ามือเป็นหลังมือ จากงานเล็กๆต้องพัฒนามาดูแลทรัพยากรและบุคลากรเป็นจำนวนมาก รวมถึงเครื่องมือเครื่องมือเป็นจำนวนมากทำให้ต้องเรียนรู้ด้านการบริหารการจัดการที่มากขึ้น อีกทั้งต้องเรียนรู้และเข้าใจชาวประมง รวมถึงเครื่องมือทางประมงอีกด้วย ระหว่างที่ทำงานด้านการกำกับดูแล อยู่ที่กรมประมง ก็เป็นช่วงที่จะต้องไปอบรมฝึกฝน และพัฒนาตัวเองในด้านต่างๆไปอยู่ตลอดซึ่งข้อนี้คือจุดเปลี่ยนที่สำคัญเลยเพราะหน้าที่ที่ดูแลอยู่นั้นจำเป็นต้องจัดการบุคลากรจำนวนมาก ทรัพยากรในการดูแลก็เยอะมาก ทำให้ผู้ใหญ่ในสมัยนั้นสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้น

ต่อมา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ดึงตัวมาให้เป็นผู้อำนวยการปฏิรูปที่ดินในส่วนกลางซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนหรือจุดหักเหครั้งที่4 คือ หน้าที่งานที่ดูแลกลายเป็นงานด้านชลประทาน งานด้านสนับสนุนทรัพยากรขั้นพื้นฐานเพื่อเกษตรกร ดังนั้นทรัพยากรขั้นพื้นฐานเพื่อการเกษตรคือต้องดูแลเรื่องของการจัดการน้ำ เปลี่ยนแปลงงานจากการดูแลด้านที่ดินกลายเป็นงานด้านวิศวกรรมเกี่ยวกับน้ำทำให้การทำงานนี้ได้เพิ่มทักษะในตัวเองอีกครั้งหนึ่ง ถือว่าเป็นงานใหม่ เป็นด้านชลประทาน จัดระบบด้านน้ำ ซึ่งเป็นเรื่องของการพัฒนาให้เกษตรกรเข้าถึงน้ำ เข้าถึงทรัพยากรขั้นพื้นฐาน และต้องประสานงานกับหลายหน่วยรวมถึงบริหารจัดการงบประมาณด้านการจัดการที่ดินเพื่อการชลประทาน

จากนั้นก็เกิดจุดหักเหครั้งที่5 คือ ทางกระทรวงเกษตรฯ มอบตำแหน่งใหม่และให้ย้ายมาเป็นผู้อำนวยการกลางกองคลังซึ่งเป็นงานที่ใหญ่และมีความรับผิดชอบที่สูงมาก เพราะต้องดูแลงบประมาณของกระทรวงฯทั้งหมดซึ่งก็ต้องดูแลเงินประมาณ 7หมื่นล้านบาท โดยที่จะสังเกตได้ว่าการทำงานที่ผ่านมานั้นมีชีวิตการทำงานที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นที่ดิน ประมง รวมถึงชลประทาน และได้มาดูแลเกี่ยวกับงบการเงิน ดังนั้นทำให้ต้องพัฒนาตัวเองอีกครั้งโดยที่ต้องมาเรียนรู้ศึกษาการจัดการบริหารด้านการเงินและการคลังซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในงานบริหารจัดการในอนาคต ซึ่งหน้าที่ผู้อำนวยการกลางกองคลังทำให้มีทักษะในการใช้เงิน บริหารงบประมาณที่ถูกต้องไม่อันตรายนและต้องรอบคอบ ที่สำคัญยังมีความสัมพันธ์ที่ดีจากทุกทุกหน่วยของกระทรวงเกษตร

หลังจากนั้น จุดหักเหครั้งที่ 6 ของชีวิตก็เกิดขึ้นคือ ปลัดกระทรวงในยุคนั้นได้แต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการสำนักงานและแผนการพิเศษ ซึ่งหน้าที่ตรงนี้ก็ถือเป็นจุดที่สำคัญที่ทำให้เรียนรู้งานด้านการบริหารแผนงานและนโยบาย ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์และยังต้องรับผิดชอบแผนงานของกระทรวงทั้งหมดในขณะนั้นทำให้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้งานด้านการบริหารจัดการ และประเมินผลงานของกระทรวงทั้งหมด ซึ่งการทำงานในสมัยนั้น

ต้องทำตัวเองให้เป็นคนที่เรียนรู้ตลอดเวลาและเป็นคนที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงงานอยู่ตลอดเวลา และในขณะนั้นหน้าที่ของงานมีเนื้องานที่ต้องรับผิดชอบมากกว่าสมัยนี้ หลังจากนั้นปลัดกระทรวงในยุคนั้นเห็นความสามารถและแต่งตั้งให้เราไปเป็นรองเลขาธิการปฏิรูปที่ดินหรือรองอธิบดีนั่นเอง เลยก็น่าจะเป็นการก้าวสู่การเป็นนักบริหารระดับต้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2547 และถือว่าการกลับบ้านไปอยู่ที่ปฏิรูปที่ดินและหลังจากนั้นก็ได้ขยับมาเป็นผู้ตรวจราชการกระทรวงและหลังจากนั้นมาเป็นหัวหน้าผู้ตรวจและก็มาเป็นรองปลัดกระทรวงจนสุดท้ายก็ได้มาเป็นปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในที่สุด

เรื่องเล่าผู้ได้รับโปรดเกล้าฯเป็นพระยาแรกนากับเกษตรกรไทย ของ นาย ชวลิต ชูขจร

พระราชพิธีนี้เริ่มต้นจากการพัฒนาพื้นฐานแรกสุดของเกษตรกรคือขวัญกำลังใจของเกษตรกร ซึ่งขวัญกำลังใจของเกษตรกรเป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาเกษตรกรรมโดยที่ประเทศต่างๆในแถบเอเชียมีพิธีกรรมนี้ทั้งนั้น ภาคการเกษตรเป็นเรื่องสำคัญซึ่งได้มีการรื้อฟื้นพิธีนี้ขึ้นมาซึ่งเป็นเรื่องที่ดีและกระทรวงเกษตรฯ ได้รับมอบหมายเป็นประธานของงานในพระราชพิธีนี้แต่ในเรื่องของการจัดพิธีเป็นเรื่องของหลายหน่วยงานที่จะต้องช่วยกันในการเตรียมงานพระราชพิธีนี้โดยที่ภายใต้พระราชพิธีนี้กระทรวงเกษตรฯก็ได้แยกหน้าที่กันระหว่างกลุ่มหรือกรมอย่างชัดเจน ซึ่งปลัดกระทรวงฯโดยตำแหน่งมีหน้าที่เป็นพระยาแรกนาในพระราชพิธีนี้ การที่จะไปเป็นพระยาแรกนาได้นั้นต้องมีขั้นตอนขั้นตอนการปฏิบัติหลายขั้นและต้องได้รับแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่แทนพระองค์โดยที่ ชวลิต ชูขจร ได้รับแต่งตั้งได้ทำหน้าที่อยู่ 3 ปี โดยที่พระยาแรกนาซึ่งเป็นผู้นำในพระราชพิธีนี้และตัวแทนพระมหากษัตริย์ก็ต้องปฏิบัติตัวให้ดีทำตัวให้สะอาด ถือศีล ซึ่งมีความสำคัญด้านขวัญกำลังใจ และเพื่อให้พิธีมีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น จุดประสงค์หลักของพระราชพิธีนี้จึงเป็นเรื่องการสร้างขวัญกำลังใจให้เกษตรกร มีเมล็ดพืชพันธุ์หรือเมล็ดข้าวแจกให้เกษตรกรไปเป็นมงคล เป็นเรื่องของจิตใจ เรื่องของความเชื่อทางพิธีกรรมศาสนา กล่าวคือ ถ้าจะทำงานใดๆกำลังใจในการทำงานเป็นเรื่องสำคัญห้ามท้อแท้

เรื่องเล่าแนวความคิดด้าน การจัดการสินค้าเกษตร อุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหา ของ นาย ชวลิต ชูขจร

ข้อเท็จจริงจากมุมมองประสบการณ์การทำงานในช่วงที่ผ่านมาทั้งหมด ชวลิต ชูขจร ระบุว่าปัญหาของภาคเกษตรกรรมของประเทศไทยสามารถแบ่งได้หลายมิติ แต่ ชวลิต ชูขจร ได้ให้ข้อคิดว่า ปัญหาด้านที่ดินทำกินเป็นเรื่องสำคัญเพราะเกษตรกรในประเทศไทยมีปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งคือเรื่องการสูญเสียที่ดินทำกินเพราะในอดีตเกษตรกรบ้านเราถือว่ามีจำนวนน้อยแต่พื้นที่เป็นที่ดินทำกินมีจำนวนมาก ค่าแรงงานก็ถูก ที่ดินทำกินก็ไม่ต้องการไม่ต้องเช่า เพราะได้รับมาจากมรดกตกทอด พอผ่านมาถึงในยุคปัจจุบันจำนวนประชากรมีเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการจัดการภาคการเกษตรของประเทศไทยได้เปลี่ยนไปเป็นใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรที่มากขึ้นทำให้พืชที่ผลิตก็ออกไปในพืชเชิงเดี่ยว ดังนั้นการจัดการภาคการเกษตรของประเทศไทยในปัจจุบันจึงออกมาเป็นรูปแบบของอุตสาหกรรม การพัฒนาจัดการสินค้าเกษตรก็ออกไปในรูปแบบการเกษตรเชิงเดี่ยว ผลผลิตทุกอย่างก็จะเข้าโรงงาน อาทิ เช่น อ้อยก็เข้าโรงงานน้ำตาล ข้าวโพดเข้าโรงงานอาหารสัตว์ ข้าวก็เข้าโรงสี ทำให้เกษตรกรมีรายได้ทางเดียวโครงสร้างทางเศรษฐกิจมีแบบเดียวส่งผลให้มูลค่าราคาต่างๆมีราคาเดียว ทำให้ในปัจจุบันจึงเป็นรูปแบบปลาใหญ่กินปลาเล็กโรงงานเล็กส่งโรงงานใหญ่เพราะฉะนั้นเกษตรกรรายย่อยก็จะแย่งไปเรื่อยๆเพราะรายได้ที่หักที่ต้องนำไปจ่ายหนี้ส่วนใหญ่จะเป็นด้านปัจจัยขั้นพื้นฐานของการทำการเกษตร เช่น ค่าเมล็ด

พันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่าแรงงาน พอจะขายผลผลิตได้ก็ไม่มีอำนาจต่อรองด้านราคาอีก ก็ทำให้เกษตรกรขาดทุนสะสมเป็นหนี้เป็นสิน สถานภาพทางการเงินไม่ดี พอขาดทุนมากๆก็เอาที่ดินที่มีไปขายฝากบ้าง จำนำบ้าง ทำให้เกษตรกรมีที่ดินน้อยลง รวมทั้งภาครัฐก็พัฒนาปัจจัยขั้นพื้นฐานไม่ทั่วถึงยกตัวอย่าง เช่น เรื่องการจัดการด้านชลประทานยังไปได้ไม่ถึง 20% ของพื้นที่เกษตรกรทั่วประเทศ ทั้งๆที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญในภาคการเกษตร เพราะฉะนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่จะอยู่ในส่วนของการเกษตรน้ำฝนทำให้ต้องรับปัจจัยเสี่ยงต่างๆด้านสภาพแวดล้อม สภาพอากาศ ด้านต้นทุนที่สูงขึ้น รวมทั้งยังขาดแคลนแรงงาน ขาดเทคโนโลยีใหม่ๆเรื่อง จนทำให้เกษตรกรมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายสุดท้ายก็ต้องสูญเสียที่ดินทำกินจากเจ้าของที่ดินก็กลายเป็นผู้เช่าที่ดินส่งผลให้ เกษตรกรเลิกทำอาชีพด้านการเกษตรหรือเกษตรกรบางรายไปบุกกรุกป่าเกิดปัญหาแทรกซ้อนอื่นๆต่อไป

จากที่กล่าวมา การแก้ปัญหาที่ดินทำกินในช่วงที่ผ่านมาจะเห็นว่าปัญหาขั้นพื้นฐานหรือรากฐานที่ทำให้เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินก็มาจากหนี้สิน เพราะฉะนั้นต้องทำให้เขาอยู่ได้ทำให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินโดยที่แนวคิดที่จะทำให้เกษตรกรอยู่ได้โดยมีที่ดินทำกินเป็นสิ่งจำเป็น แต่ในทางปฏิบัติถือว่าทำได้ยากเพราะที่ดินที่รัฐบาลนำมาจัดสรร ส่วนมากจะเป็นที่ดินที่ไม่มีคุณภาพเพราะที่ดินมีคุณภาพก็จะมีราคาแพง ยิ่งอยู่ในเขตชลประทานก็ยิ่งมีราคาสูง ดังนั้นทางแก้ไข คือกระทรวงก็ต้องไปเอาที่ของป่าไม้ที่ถูกบุกรุกจนพื้นที่ไม่ได้มาจัดสรรให้แต่สุดท้ายก็กลายเป็นว่าที่ดินที่ถูกบุกรุกและยึดมาได้เป็นพื้นที่ที่ไม่มีประโยชน์ ไม่มีคุณภาพ และไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก และปัญหาอีกข้อหนึ่งที่สำคัญคือการพัฒนาที่ดินให้เกษตรกร หรือ ส.ป.ก. ก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆเพราะหน่วยงานอื่นๆเห็นว่า ส.ป.ก. มีหน้าที่ได้ดูแลอยู่ และทำให้ที่ดินตรงนั้นไม่มีการสนับสนุนด้านอื่นๆ เช่นด้านอาชีพ ด้านชลประทาน สุดท้ายก็เลยได้ให้แต่ที่ดิน ไม่ได้ให้ความรู้ หรือให้อาชีพในเขตพื้นที่นั้นๆ ปัญหาอีกเรื่องวนเวียนอยู่ไปเรื่อยๆ ทำให้ไม่สามารถตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินได้ 100%

ดังนั้นจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาดูแลที่ดินด้วยการตรวจสอบสิทธิ์ที่เข้มข้นและจริงจัง ใครไม่ทำหรือไม่ได้เป็นเกษตรกรก็ต้องหยุดและคืนพื้นที่กลับมาเพื่อให้ที่ดินนั้นๆได้ใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งในยุคปัจจุบันถือว่าทำมาค่อนข้างได้ดีแล้ว เหลือแต่เราต้องจัดการกับที่ดินที่ไม่มีประโยชน์มาทำให้มีประโยชน์ให้ได้และต้องบูรณาการภาครัฐในทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องให้ร่วมมือกันอย่างจริงจังและหาเจ้าภาพที่แท้จริง

จากการพัฒนาที่ดินแล้วปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือการพัฒนาให้น้ำหรือชลประทาน เราจะพบว่าเรื่องน้ำในประเทศไทยก็ยังไม่ค่อยดีที่ต้นทุนด้านน้ำในประเทศไทยมีมาก ฝนตกก็เป็นจำนวนมากแต่เราปล่อยให้ไหลลงทะเลไม่สามารถกักเก็บน้ำมาใช้ได้เพียงพอ แต่ในบางที่พื้นที่ที่จะสามารถทำแหล่งน้ำเก็บขนาดใหญ่ได้ก็เป็นพื้นที่ที่มีคนจะใช้ประโยชน์หรือเป็นจุดที่มีคนอยู่จำนวนมากแล้วซึ่งก็ทำให้มีพื้นที่จำกัดในการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำหรือในบางที่ก็เกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านหรือองค์กรรัฐบาลด้วยตัวเอง เพราะการที่จะได้มาอย่างหนึ่งก็ต้องเสียอย่างหนึ่ง บางครั้งก็อาจมีเรื่องการเมืองระหว่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้อย่างไรก็ตามสุดท้ายจะพัฒนาภาคการเกษตรต้องพัฒนาในเรื่องดินและเรื่องน้ำหรือพัฒนาปัจจัยขั้นพื้นฐานให้ได้ซึ่งถ้าปัจจัยการทำการเกษตรขั้นพื้นฐานของประเทศไทยมีความพร้อมสูงก็ย่อมส่งผลให้ภาคการเกษตรของประเทศมีผลผลิตที่มีคุณภาพสูงสามารถต่อรองราคากับตลาดได้

การจัดการสินค้าในมิติของด้านการผลิตจะมีปัญหาอยู่นั้นคือเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังเป็นการทำการเกษตรซื้อขายแบบ 1.0 ซึ่งเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ในประเทศไทยมีข้อจำกัดด้านความรู้และอุปกรณ์ด้านการเกษตรของประเทศยังเป็นการทำเกษตรแบบเชิงเดี่ยว ลูกค้าจะเข้าถึงสินค้าเกษตรเฉพาะเกษตรแบบระบบอุตสาหกรรม ดังนั้นเพื่อการแข่งขันของเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศทำให้ต้องแบกรับต้นทุนที่สูง ซึ่งควรจะทำให้เกษตรกรต้องมีการผลิตที่มีต้นทุนการผลิตที่น้อยลงแต่ก็เป็นเรื่องที่ยากมาก วิธีแก้ไขคือจะต้องให้เกษตรกรรายย่อยรวมกลุ่มกันแต่ด้วยความที่เป็นกลุ่มธุรกิจเกษตรกรรายย่อยก็มีความยากลำบากในการเข้าถึงปัจจัยขั้นพื้นฐานทางด้านเกษตรกรรม แต่ทางรัฐบาลก็ไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือได้หมดทุกกลุ่ม อีกทั้งทางด้านขนส่งหรือโลจิสติกส์ก็มีต้นทุนที่สูงมาก ต่างกับประเทศที่พัฒนาแล้วที่เราสามารถขนส่งสินค้าทางการเกษตรให้มีต้นทุนที่ต่ำมาก ซึ่งเวลาที่นำผลผลิตไปขายเป็นสินค้าปลายทางแล้วเราไม่สามารถสู้ราคากับตลาดได้ ดังนั้นเกษตรกรรายย่อยก็ยิ่งขาดการสนับสนุนในเรื่องเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาการผลิตและเนื่องด้วยความที่ผลผลิตด้านสินค้าเกษตรของประเทศเป็นการตลาดสินค้าเกษตรแบบขั้นต้น จึงทำให้ไม่มีอำนาจต่อรองที่สูงพอในเรื่องการกำหนดราคาด้านการเกษตรซึ่งต่างจากประเทศเพื่อนบ้านที่เขานำเทคโนโลยีมาเพิ่มมูลค่าของผลผลิต เช่น น้ำมันปาล์มที่ผ่านการขายจากการใช้นวัตกรรมในการผลิตทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ซึ่งทำให้มีส่วนต่างของกำไรทางด้านสินค้าเกษตรที่สูงกว่าประเทศไทยทำให้เกษตรกรของประเทศที่พัฒนาแล้วมีความอยู่ที่ดีกว่า ดังนั้นการแข่งขันทางการเกษตรของเราไม่สามารถแข่งขันได้ซึ่งสุดท้ายการลดต้นทุนของนายทุนหรือโรงงานก็คือการกลับมาตราราคากับเกษตรกรทำให้เกษตรกรอยู่ไม่ได้ สุดท้ายก็ทำให้เกิดปัญหาซ้ำๆเกิดหนี้สินหรือสุดท้ายเลิกทำการเกษตรไปเลย ซึ่งสุดท้ายประเทศไทยก็มีเกษตรกรน้อยลงส่งผลกระทบต่อในด้านอาหารและประเทศไทยก็จะมีแต่การเกษตรที่เป็นอุตสาหกรรมยักษ์ใหญ่และขาดความหลากหลายในผลผลิต

ดังนั้นทางออกหรือทางแก้คือเกษตรกรในประเทศไทยจะต้องรวมกลุ่มให้ใหญ่ขึ้น พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น เติมความรู้ให้เกษตรกรใส่นวัตกรรมเข้าไปให้เกษตรกร และภาครัฐบาลจะต้องสนับสนุนกลุ่มของเกษตรกร ไม่ทิ้งรายย่อยและไปเป็นศัตรูกับรายใหญ่ แต่รายใหญ่จะต้องร่วมมือหรือหาจุดเชื่อมกับกลุ่มเกษตรกรรายย่อยให้ได้ โดยที่จุดเชื่อมก็คือด้านตลาดเอกชนต้องช่วยรายย่อยหรือทำเกษตรพันธสัญญา ซึ่งภาครัฐต้องช่วยในมุมของเทคโนโลยี นำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกษตรกรรายย่อยผลสุดท้ายเกษตรกรรายย่อยก็จะส่งเสริมเกษตรกรรายใหญ่ให้เป็นระบบอุตสาหกรรมที่เข้มแข็งมีคุณภาพมากขึ้น

สุดท้ายรัฐบาลต้องพัฒนาพื้นฐานทางด้านเกษตรให้ได้มากแต่ปัจจุบันนั้นมันนโยบายในการรวมตัวเกษตรกรให้ได้แปลงใหญ่หรือเป็นรูปสหกรณ์มากขึ้นซึ่งรัฐบาลก็วางนโยบายมาถูกทางแล้ว ดังนั้นที่สำคัญหน่วยงานของภาครัฐต้องร่วมมือกันให้ดีกว่านี้แต่ละหน่วยงานต้องกล้าที่จะเป็นเจ้าภาพในการรับผิดชอบอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ บุหลัน กุศลวิจิตร(2560) ว่าเจ้าหน้าที่ที่จะเข้าไปส่งเสริมการเกษตรต้องติดต่อสื่อสาร เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ หรือถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ทำหน้าที่เป็นผู้นำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ ดังนั้นกระทรวงเกษตรฯต้องบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่นๆในการเข้าถึงการพัฒนาด้านการเกษตรให้ได้มากกว่านี้

อภิปรายผลการวิจัย

เรื่องเล่าของผู้ได้รับโปรดเกล้าฯเป็นพระยาแรกนา นาย ขวลิต ชูขจร

ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ “นาย ขวลิต ชูขจร” เกิดที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชีวิตในวัยเยาว์เป็นคนที่ถูกคลุกคลีกับการทำไร่ทำสวนมาตั้งแต่เด็กๆ เขาเกิดในครอบครัวที่ทำอาชีพเกษตรกรรม มารดามีอาชีพเป็นแม่ค้า ขวลิต จึงมีแรงบันดาลใจหรือซึมซับเกี่ยวกับภาคการเกษตรมาตั้งแต่เด็ก ด้านการศึกษา ขวลิต เรียนชั้นประถมที่โรงเรียนในอำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีโอกาสมาศึกษาต่อ ระดับมัธยมในจังหวัดกรุงเทพฯ ที่โรงเรียนวัดชินนร และได้ตัดสินใจมาเรียนระดับมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวกับด้านกฎหมายที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง หลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรี อายุ 22 ปีก็ได้มาสมัครรับราชการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในส่วนของสำนักงานปฏิรูปที่ดิน ตำแหน่งนิติกร หน้าที่การทำงานในขณะนั้นเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบสิทธิ์คุณสมบัติในการให้ที่ดินแก่เกษตรกรให้ตรงกับหลักเกณฑ์ต่างๆ ชีวิตของ ขวลิต มีจุดหักเหและเปลี่ยนแปลงถึง 6 ครั้ง โดยที่ครั้งที่ 1 คือได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่ส่วนกลางในกองนิติการการปฏิรูปที่ดินและเกษตรกรรม ครั้งที่ 2 คือ ได้โอนย้ายไปอยู่ที่กรมประมงไปเป็นหัวหน้างานนิติกรรมสัญญางานด้านกฎหมายของกรมประมง และ ยังได้มาช่วยงานผู้ว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยมีหน้าที่คือการกลั่นกรองงานต่างๆ 2ปี ครั้งที่ 3 คือ ได้กลับไปดูแลด้านการของกรมประมง ครั้งที่ 4 คือ ไปเป็นผู้อำนวยการปฏิรูปที่ดินในส่วนกลาง มีหน้าที่ดูแลด้านชลประทาน ครั้งที่ 5 คือ ย้ายมาเป็นผู้อำนวยการกลางกองคลังซึ่งเป็นงานที่ใหญ่และมีความรับผิดชอบที่สูงมากต้องดูแลงบประมาณของกระทรวงฯ และสุดท้ายครั้งที่ 6 คือ ได้แต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักงานและแผนการพิเศษ มีหน้าที่ต้องดูแลงานด้านการบริหารแผนงานและนโยบาย ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์และแผนงานของกระทรวงทั้งหมด จากนั้นก็ไปเป็นรองเลขาธิการปฏิรูปที่ดิน ผู้ตรวจราชการกระทรวง หัวหน้าผู้ตรวจการกระทรวง รองปลัดกระทรวงจนสุดท้ายก็ได้มาเป็นปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในที่สุด

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการสินค้าการเกษตร

จากผลการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคในการจัดการสินค้าการเกษตรมีปัญหาคือเริ่มต้นมาจากปัจจัยขั้นพื้นฐานคือ

1) ปัจจัยด้านที่ดินทำกิน คือ ในประเทศไทยเกษตรกรไทยมีปัญหาเรื่องการสูญเสียที่ดินทำกิน เพราะเกษตรกรเน้นผลิตพืชเชิงเดี่ยวผลผลิตทุกอย่างจะเข้าโรงงาน ไม่มีอำนาจต่อรองทางราคาส่งผลให้เป็นหนี้แล้วขาดทุนสะสม จนทำให้หน้าที่ดินไปจำนองหรือขาย ส่งผลให้ขาดที่ดินมาทำการเกษตร

2) ปัจจัยเรื่องชลประทาน คือ ประเทศไทยมีการบริหารจัดการน้ำยังไปได้ไม่ถึง 20% ของพื้นที่เกษตรกรทั้งประเทศ ทั้งๆที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญในภาคการเกษตร เพราะฉะนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่จะอยู่ในส่วนของการเกษตรหน้าฝนทำให้มีความเสี่ยงที่จะขาดแคลนน้ำในการผลิต และ

3) ปัจจัยด้านความรู้และอุปกรณ์ด้านการเกษตร คือ ประเทศยังเป็นการทำเกษตรกรรมแบบเชิงเดี่ยวเป็นการเกษตรซื้อขายแบบ 1.0 การขนส่งไม่ได้นำนวัตกรรมมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ อีกทั้งระบบขนส่งหรือโลจิสติกส์ยังไม่ดีพอส่งผลให้สินค้าทางการเกษตรมีต้นทุนที่สูงมากซึ่งเวลาที่นำผลผลิตไปขายเป็นสินค้าปลายทางแล้วเราไม่สามารถสู้ราคากับตลาดได้

]

แนวทางแก้ไขในการจัดการสินค้าการเกษตร

จากผลการศึกษาพบว่าแนวทางแก้ไขในการจัดการสินค้าการเกษตรคือ

1) แนวทางแก้ไขปัจจัยด้านที่ดินทำกิน คือ นอกเหนือจากความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แล้วต้องมีการบูรณาการภาครัฐในหน่วยอื่นที่เกี่ยวข้องให้มาร่วมมือกันอย่างจริงจัง เช่น หน่วยงานที่พัฒนาด้านอาชีพ พัฒนาเงินลงทุน หรือพัฒนาส่งเสริมตลาด เพื่อให้ปัญหาด้านขาดทุนสะสมลดลง อีกทั้งการพัฒนาที่ดินทำกินให้เกษตรกร หรือ ส.ป.ก. ต้องมีความเข้มข้นในการตรวจสอบสิทธิ์ที่มากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินสามารถได้สิทธิ์แทนที่นายทุน สอดคล้องกับ โสภณ ชมชาญ และคณะ (2558) ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดที่ดินทำกิน ซึ่งผลการวิจัยได้สรุปว่าแนวทางแก้ไขปัจจัยด้านที่ดินทำกินต้องมาจากการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ตรวจสอบสิทธิ์ ต้องมีวางแผนการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ และต้องวางแผนการจัดที่ดินทำกิน ถึงจะสามารถแก้ไขปัญหาคือ

2) แนวทางแก้ไขปัจจัยเรื่องน้ำหรือระบบชลประทาน คือ ต้องทำความเข้าใจกับประชาชนหรือทำข้อตกลงด้านความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ เนื่องจากการจะสร้างแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นการทำระบบชลประทานจำเป็นต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ไม่ว่าจะเป็นชุมชนหรือป่ารวมถึงเงินลงทุน ดังนั้นทางแก้ปัญหาก็สามารถทำได้ทันทีคือการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำขนาดกลางหรือเล็กที่จะเข้าถึงกลุ่มของเกษตรกร สอดคล้องกับ สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) เรื่องการบริหารจัดการเรื่องน้ำคือ การบริหารจัดการเกษตรให้เข้าถึงแหล่งน้ำทำได้ยาก ทำให้จำเป็นต้องมีแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ พร้อมกับพัฒนารูปแบบการจัดการน้ำให้เหมาะสมกับชนิดพืชในแต่ละพื้นที่

3) แนวทางแก้ไขในข้อจำกัดด้านความรู้และอุปกรณ์ด้านการเกษตร คือ เกษตรกรรายย่อยต้องรวมกลุ่มกันแต่ด้วยความที่เป็นกลุ่มธุรกิจ สนับสนุนในเรื่องเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาการผลิต เพราะทางรัฐบาลก็ไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือได้หมดทุกกลุ่ม สอดคล้องกับ พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ (2543) ที่กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน 3 ฝ่ายหลัก คือด้านวิชาการ การวิจัยค้นคว้าเทคโนโลยีการผลิต การส่งเสริมพัฒนาความรู้และเกษตรกรผู้ปฏิบัติให้เกิดผลต่อการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามการส่งเสริมหากจะวิเคราะห์แล้วจะพบว่ามิมีวิวัฒนาการและการพัฒนาอย่างเป็นระบบและรวมถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและการพัฒนาเกี่ยวพันไปยังองค์ประกอบอื่นๆ ด้วยเช่น ชุมชนในชนบท องค์กรประชาชนในท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน และภาครัฐอีกทั้ง สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) ยังเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาด้านความรู้ของเกษตรกรอีกว่าต้องพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งโดยสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องควบคู่กับการรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีการพึ่งพาช่วยเหลือกัน ทั้งในด้านการผลิตและการตลาด เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกษตรกรได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้ต้องบูรณาการแผนงานและงบประมาณต่างๆ เข้าด้วยกัน

จากการสรุปประเด็นเรื่อง อุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการด้านการเกษตรของ นาย ขวลิต ชูจร นี้สามารถกล่าวได้ว่าทางออกหรือทางแก้ด้านการจัดการและพัฒนาการเกษตรคือเกษตรกรในประเทศไทยจะต้องรวมกลุ่มให้ใหญ่ขึ้น พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น เติมนำความรู้ให้เกษตรกรในนวัตกรรมเข้าไปให้เกษตรกร และภาครัฐบาลจะต้องสนับสนุนกลุ่มของเกษตรกร พัฒนาปัจจัยด้านการผลิตขั้นพื้นฐาน ไม่ทิ้งรายย่อยและไปเป็นศัตรูกับรายใหญ่ แต่รายใหญ่จะต้องร่วมมือหรือหาจุดเชื่อมกับกลุ่มเกษตรกรรายย่อยให้ได้ โดยที่

จุดเชื่อมก็คือด้านตลาดเอกชนต้องช่วยรายย่อยหรือทำเกษตร พันธสัญญา ภาครัฐต้องช่วยในมุมของเทคโนโลยี นำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกษตรกรรายย่อยผลสุดท้ายเกษตรกรรายย่อยก็จะส่งเสริมเกษตรกรรายใหญ่ให้เป็นระบบ อุตสาหกรรมที่เข้มแข็งมีคุณภาพมากขึ้น ซึ่งมีความคล้ายกับผลการวิจัยของ ภาคูกานต์ ไชยแขวงและคณะ (2560) ที่สรุปว่ารัฐควรให้การสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ การสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ การลดต้นทุนการผลิต และสนับสนุนด้านการเงิน สุดท้ายนี้รัฐบาลต้องพัฒนาพื้นฐานทางด้านเกษตรให้ได้มากแต่ ปัจจุบันนั้นมียุทธศาสตร์ในการรวมตัวเกษตรกรให้ได้แปลงใหญ่หรือเป็นรูปสหกรณ์มากขึ้น ดังนั้นสำคัญที่หน่วยงานของภาครัฐต้องร่วมมือกันให้ดีกว่านี้แต่ละหน่วยงานต้องกล้าที่จะเป็นเจ้าภาพในการรับผิดชอบอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งกระทรวงเกษตรฯ ต้องบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่นๆในการเข้าถึงการพัฒนาด้านการเกษตรให้ได้มากกว่านี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎี

จากการวิจัยนี้พบว่าเกษตรกรมีปัญหาด้านการเข้าถึงปัจจัยขั้นพื้นฐานทางการเกษตร รวมถึงขาดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาและจัดการธุรกิจการเกษตร ดังนั้นข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎีมีดังนี้

1.1 ภาครัฐควรสนับสนุนและให้ความสำคัญกับกระทรวงเกษตรฯ เพื่อสร้างกลุ่มของเกษตรกรที่เข้าเกณฑ์ให้อยู่ภายใต้กระทรวงเกษตรฯ เพื่อให้กระทรวงเกษตรฯสามารถสนับสนุนเรื่องต่างๆได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัจจัยการทำเกษตรขั้นพื้นฐานโดยการสร้างนโยบายเกี่ยวกับการมอบที่ดินทำกินเพื่อกลุ่มของเกษตรกรที่อยู่ภายใต้กระทรวงเกษตรฯ เพื่อลดปัญหาการมอบสิทธิในที่ดินทำกินไม่ถึงเกษตรกร และนโยบายพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อชลประทานการเกษตรขนาดกลางและเล็กสำหรับเกษตรกรที่อยู่ภายใต้กระทรวงเกษตรฯ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรที่ขาดโอกาสได้เข้าถึงปัจจัยการทำเกษตรขั้นพื้นฐานได้แก่ ที่ดิน และชลประทานให้ได้มากที่สุด

1.3 ภาครัฐควรสนับสนุนกลุ่มของเกษตรกรที่รวมกลุ่มที่อยู่ภายใต้กระทรวงเกษตรฯ โดยการสร้างนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาความรู้ด้านการทำการเกษตรยุคใหม่ ด้านความรู้ด้านการพัฒนาตลาด หรือ ด้านอุปกรณ์การทำเกษตร ให้เข้าถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่รวมถึงปลูกฝังเรื่องการเกษตรยุคใหม่ให้กับทายาทของเกษตรกรเพื่อความยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

จากการวิจัยนี้พบว่าหน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวในวงจรของการจัดการสินค้าเกษตรทั้งหมดยังไม่มี การประสานงาน แบ่งแยกบทบาทหน้าที่ และทำงานให้ตรงจุด ดังนั้นข้อเสนอแนะในการปฏิบัติมีดังนี้

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเกษตรกรควรมีบทบาทหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับการสร้างกลุ่มของเกษตรกรเพื่อให้ภาครัฐพัฒนาปัจจัยการทำเกษตรขั้นพื้นฐานได้มีประสิทธิภาพและถูกกลุ่มเป้าหมายในขณะที่ มีงบประมาณจำกัด

2.2 กระทรวงพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตร หรือองค์การธุรกิจเอกชนที่เกี่ยวกับการเกษตร ควรมีบทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรยุคใหม่ ด้านความรู้ด้านการพัฒนาตลาด หรือ ด้านอุปกรณ์การทำเกษตร เพื่อความมั่นคงในภาคการเกษตรมีทรัพยากร

2.3 ควรมีการแต่งตั้งหรือมอบหรือหมายงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดตั้งทีมงานเพื่อดำเนินงาน พัฒนาและแก้ไขในแต่ละด้านเพื่อที่จะได้แก้ปัญหาและส่งเสริมได้ตรงจุดและมีประสิทธิภาพสูงสุด

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยนี้เป็นการศึกษาบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่ที่สำคัญในกระทรวงฯทำให้สามารถแยกประเด็น ปัญหา อุปสรรคแนวทางแก้ไข และทราบถึงความสำคัญในกระบวนการจัดการสินค้าเกษตรได้ ดังนั้นการทำวิจัยครั้งต่อไปควรเพิ่มเติมดังนี้

3.1 ควรศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรในการทำเกษตรเพื่อเจาะลึก ปัญหาในแต่ละเรื่องโดยที่เป็นการทำวิจัยที่ผู้ให้ข้อมูลหลักคือเกษตรกร

3.2 ควรศึกษาหรือวิจัยด้านการทำการเกษตรยุคใหม่เพิ่มเติมและควรเจาะลึกเกี่ยวกับความรู้ด้านการพัฒนาตลาด รวมถึงนวัตกรรมสำหรับการเกษตรเพื่อการเป็นเกษตรกร4.0

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559) แหล่งที่มา: <https://www.moac.go.th/>

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2557) คู่มือการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning). สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แหล่งที่มา: <http://www.opsmoac.go.th/>

จรัญ จันทลักขณา, ผกาพรรณ สุกุลมัน และลินด์ซีย์ ฟาลวีย์. (2558). ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และสำนวนไทยจากไร่เนา. สมาคมสัตว์บาลแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กรุงเทพฯ.

บุหลัน กุลวิจิตร (2560). “สื่อบุคคลกับการส่งเสริมการเกษตร 4.0”วารสารวิชาการ Veridian E –Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 10, ฉบับที่ 3 (เดือนกันยายน – ธันวาคม)

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ (2543) “แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา ประมวลสาระชุดวิชา 91720 พิมพ์ครั้งที่ 3 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ฟาลวีย์ ลินด์ซีย์ (2548). การเกษตรไทย : อยู่ข้างอยู่น้ำข้ามสหัสวรรษ. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภวัต เจียมฉินฉัตร (2554) “การจัดการห่วงโซ่แห่งคุณค่าในธุรกิจการเกษตร” ใน เอกสารการสอนชุดการจัดการธุรกิจการเกษตร ประมวลสาระชุดวิชา 95702 พิมพ์ครั้งที่ 3 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

สุภาสิณี นุ่มเนียร (2560). “การเพิ่มศักยภาพในการจัดการผลิตปาล์มหมักเพื่อการแข่งขัน ในเขตพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี”วารสารวิชาการ Veridian E –Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 10, ฉบับที่ 3 (เดือนกันยายน – ธันวาคม)

สุภางค์ จันทวานิช (2552). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (2558) ระบบวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม (วทน.) สำหรับธุรกิจเกษตรและอาหารไทย นโยบายและแผน วทน. แห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2555- 2564) สู่แนวทางการขับเคลื่อน: สาขาอาหารแปรรูป. พิมพ์ครั้งที่ 2: แหล่งที่มา: <http://www.sti.or.th>

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) “การศึกษาสภาพครัวเรือนเกษตรยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, เอกสารวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 102, พฤศจิกายน 2555

โสภณ ชมชาญ และคณะ (2558) “ปัญหาการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้และการจัดที่ดินทำกิน : ยุทธศาสตร์ที่ต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อความมั่นคงของชาติ” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
พฤศจิกายน 2558

ภาษาต่างประเทศ

Atkinson, Paul and Delamont, Sara (ed.). (2006) “**Narrative Methods Volume 1-4**”, London: SAGE Publications Ltd.

Davis, J. H., and R. A. Goldberg. (1957) “**A Concept of Agribusiness. Boston: Division of Research, Graduate School of Business Administration**”, Harvard University.

Denzin, (1970), **the Research Act in Sociology**, Chicago: Aldine.

Ewell Paul Roy (1967) **Exploring Agribusiness** Interstate Printers & Publishers